

משניות שערים

מסכת ברכות

שער המשנה
עם פירוש קול דממה דקה

שער המשנה

שער הדרשות

שער האגדה

שער העיונים

רע"ב

פרק ח א אלו דברים שפין בית שמאי ובית הלל בסעודה. בית שמאי אומרים, מברך על היום, ואחר כך מברך על היום. ובית הלל אומרים, מברך על היום, ואחר כך מברך על היום:

ב בית שמאי אומרים, נוטלין לידים, ואחר כך מוזגין את הפוס. ובית הלל אומרים, מוזגין את הפוס ואחר כך נוטלין לידים:

ב נוטלין לידים ואחר כך מוזגין את הכוס. שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה, גזירה שמה יטמאו משקים שנפלו באחורי הכוס, מחמת הידים, שהידיים קודם נטילה תורת שני לטומאה יש להן, ומטמאים את המשקים להיות תחלה, ויחזרו המשקים ויטמאו את אחורי הכוס, שהמשקים שנטמאו מטמאים כלים מדרצן, אלא שהקילו בטומאה זו שכלי שנטמאו אחוריו צמקים טמאים, לא נטמא תוכו ולא ידיו ולא אוגנו. וסברי בית שמאי אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאים אע"פ שלא נטמא תוכו, גזירה שמה ינתזו נלוות מתוכו על אחורי הכוס ויקצלו המשקין טומאה מחמת אחוריו ויטמאו את הידים. וכיון דאסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגין את הכוס, כדי שלא

שער המשנה

משנה א

אלו דברים שיש מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בסעודה:

בקיודש של ליל שבת:

בית שמאי אומרים: מברך על היום (מקדש השבת¹),

ואחר כך מברך על היום (בורא פרי הגפן¹) -

משום שקדושת היום מחייבת את היין לבוא², והכוס אינו בא אלא בשביל שבת לקידוש³,

ובית הלל אומרים: מברך על היום,

ואחר כך מברך על היום -

משום שהיין גורם לקידוש שיבוא⁴, שאם אין יין אינו מקדש⁵.

משנה ב

הקדמה:

נוטלין לידים: רוחצים את הידים⁶ לפני הסעודה (משום שאסור לאכול בידים טמאות). ואחר כך מברכים ברכת המוציא ואוכלים את הסעודה (עין ב'שער העיונים' בענין 'טומאת וטהרת ידים', דף ??).

טומאת ידים: חכמים גזרו על הידים (לפני שנוטלים⁶) להיות שניות לטומאה⁷.

חכמים גזרו על משקין (אפילו פחות מרביעית¹) הנוגעים בשני לטומאה (ידים) שיעשו תחילה⁸ (ותחילה מטמא גם את הכלים⁹).

מוזגין את הכוס: מברכים 'בורא פרי הגפן', ושותים את היין.

בית שמאי אומרים: נוטלין לידים,

ואחר כך מוזגין את הכוס,

אבל לא יברך על הכוס לפני שנוטל את ידיו -

שמה ידיו (שהם טמאות) יטמאו את המשקין שאחורי הכוס,

שער המשנה

והמשקין יטמאו את אחורי הכוס⁹,
ואסור להשתמש בכוס שאחוריו טמא¹⁰ - משום שבשעת אכילה שמא הכוס יטמא את ידיו
(מחמת ניצוצות משקים שמאחורי הכוס), ונמצא אוכל בידים טמאות,
ובית הלל אומרים: מוזגין את הפוס,
ואחר כך נוטלין לידים,
אבל לא יטול את ידיו לפני שישתה -
שמא לא ינגב את ידיו יפה¹¹,
ואחורי הכוס¹² (שהוא טמא) יטמא את המשקין שעל ידיו,
והמשקין יטמאו את ידיו¹³,
ונמצא אוכל בידים טמאות¹⁴.

שער התלמוד

בבלי נא, ירושלמי ה"א - עו:
רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"ז-ז
מור ושוע או"ח סי' רע"א ס"י

א בסעודה: היינו לפני ואחרי הסעודה¹², אבל
הפרק אינו עוסק במחלוקות שבין בית שמאי
ובית הלל בדינים שבתוך הסעודה¹³.
מברך על היום: יש אומרים¹⁴: היינו דווקא
בקידוש, אבל בהבדלה אפילו בית שמאי מודים
שברכת היין קודמת להבדלה (כדי לאחר את יציאת
השבת).
ויש אומרים¹⁵: שבהבדלה אפילו בית הלל מודים

שער הדרשות

ב נוטלין לידים: חכמים סמכו נטילת ידים על הפסוק¹⁶: "וכל אשר יגע בו הזב, וידיו לא שטף במים וגו'
וטמא"¹⁷.

הערות

א. כעין משנה זו שנינו בפסחים (פ"י מ"ב). ב. או ליל יום
טוב (רבינו נתן אב הישיבה). ג. או ביום טוב 'מקדש ישראל
והזמנים'. ד. אף על פי שמקדש על היום בין ברכת היין
לשתיה, אינו מברך ברכת המזון (כשהיא על הכוס) בין
ברכת היין לשתיה, משום שברכת המזון הוא גמר אכילה
ושתיה, וחשוב הפסק (תוס' נב. ד"ה ורבי). ה. ואף על פי
שאפשר לקדש על הפת, הפת היא במקום יין (רש"י נא: ד"ה
שהיין גורם, סוכה נו. ד"ה שהיין גורם). ו. שמשקה מקבל טומאה
בכל שהוא, ומטמא דברים אחרים בכל שהוא (תוס' הרא"ש נב.
ד"ה שמא). ז. משנה (זבים פ"ה ה"ב). וחכמים גזרו זאת משום
רוק ומי רגלים של זב וזבה, שהם אבות הטומאה, המטמאים
את הכלים (רש"י נב. ד"ה אלא עיי' משקין). אבל ידים לבדם (בלי

מקורות

1. רבינו נתן אב הישיבה. 2. תוספתא (פ"ה הכ"ה). בבלי (נא:;
פסחים קיד., סוכה נו.), ירושלמי (ה"א - עו:). 3. רש"י (נא: ד"ה גמ'
שהיום). 4. גמ' (נא:). 5. רבינו נתן אב הישיבה. 6. רש"י
(שבת יג: ד"ה והידים). 7. משנה (זבים פ"ה מ"ב), גמ' (נב., חולין לג.).
רמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה פ"ח ה"ב). 8. משנה (פרה פ"ח ה"ז).
9. תוספתא (פ"ה הכ"ז), בבלי (נב.), ירושלמי (ה"ב - עט:), ועי'
במשנה (זבים פ"ה מ"ב). 10. גמ' (נב:). 11. גמ' (נב:), רש"י
(שם ע"א ד"ה וביה). 12. תוס' הרא"ש (נא: ד"ה אלו). 13. משנה
(לעיל פ"ז מ"ה). תוספתא (פ"ה הכ"ה). 14. בבלי (נב.), רבי יוסי
(ירושלמי ה"א - עח:). 15. רבי מנא (ירושלמי ה"א - עח:).
16. ויקרא (טו יא). 17. גמ' (חולין קג, עיי"ש).

משקה) אינם מטמאים את הכלי, משום ששני לטומאה אינו מטמא כלי (גמ' נב.). ח. תנא 'נוטלין', על שם נוסח הברכה של
'נטילת ידים' (הון עשיר). ט. תנא 'מוזגין', לרמז שמצוה מן המובחר (אף על פי שאין חיוב בדבר) למוזג כוס של קידוש (הון
עשיר). י. לפי שיטת הגאונים הסוברים שגם לשתיה צריך נטילה, מה שנחלקו בית שמאי ובית הלל הוא דווקא קודם מציגה,
אבל לכל הדעות צריך ליטול את ידיו לפני שתיה (גרי"א בשני"א, בחידושים על המשנה ובאמרי נתעם נא: ד"ה בש"א). יא. החשש הוא
דווקא קודם שתיה, אבל קודם אכילה (כגון בתוך הסעודה), אדם מנגב את ידיו יפה (תוס' ותוס' הרא"ש נב. ד"ה גזרה). יב. אמנם
מה שבתוך הכוס אינו מטמא, משום שרק אחורי הכוס טמא, אבל תוכו טהור (גמ' נב.). יג. אבל הכוס אינו מטמא את ידיו,
משום שהכוס הוא שני לטומאה, ושני לטומאה אינו מטמא את האדם (גמ' נב., רש"י שם ד"ה אין כלי).

ג בית שמאי אומרים, מקנה ידיו במפה ומניחה על השלחן. ובית הלל אומרים, על הפסת:

יקצלו המשקים שאחורי הכלי
טומאה מחמת ידים ונמצאו
אחורי הכלי טמאים מחמת
אותן משקים ומשתמש בו

באסור. ובית הלל סברי אין אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, הלכך מוזגים את הכוס תחלה ושמים אותו ואח"כ נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה ואח"כ מוזגים את הכוס, גזירה שמא יהיו אחורי הכוס טמאים, שמותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, ולא יהיו ידיו נגועות יפה ויטמאו אחורי הכלי, המשקין שבידיו, ואותן משקין שנעשו תחלה יחזרו ויטמאו את הידים ונמצא אוכל בידים מסואות:

ג מקנה ידיו במפה. מנטילת מים ראשונים, ומניחה על השלחן, ומקנה זה ידיו תמיד מזהמות התבשיל, ולא יניחנה על הכסת שהוא יושב זה גזירה שמא יהיה הכסת ראשון לטומאה ויהיה משקה טופח צמפה מחמת נגוז הידים, ואותו משקה כשנוגע בכסת נעשה ראשון, דלעולם המשקין נעשין תחלה, וחוזר ומטמא את הידים כשמקנה זה תמיד בתוך הסעודה. אבל בשלחן ליכא למגור הכי, שאסור להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה. ובית הלל סברי מותר להשתמש בשלחן שהוא שני לטומאה, הלכך לא יניח המפה על השלחן, שמא יטמאו המשקים שצמפה מחמת השלחן ויחזרו ויטמאו את האוכלים, ואם יניחנה על הכסת אין לחוש כי אם שמא יטמאו ידיו, ומוטב שיטמאו ידים שאין להם עיקר מן התורה, דאין נטילת ידים לחולין מן התורה, ולא יטמאו אוכלים שיש להם עיקר מן התורה, דראשון עושה שני בחולין מן התורה^א:

שער המשנה

משנה ג

בית שמאי אומרים: מקנה (מנקה¹) את ידיו במפה (מטפחת²), ומניחה על השלחן³,

אבל לא יניח את המפה על הכסת - שמא הכסת טמא, ויטמא את המשקין⁴ שעל המפה, והמשקין יטמאו את ידיו⁵,

ובית הלל אומרים: מניח את המפה על הפסת⁶,

אבל לא יניח את המפה על השולחן - שמא השולחן טמא⁷, ויטמא את המשקין שעל המפה⁸, והמשקין יטמאו את האוכלים⁹.

שער התלמוד

שהיא קודמת לברכת היין.

או כדי להקדים את כניסת השבת⁶.

להלכה: מברך על היין, ואחר כך מבדיל³.

ובית הלל: וכן הלכה⁷ (עיין ב'שער העיונים',

בענין 'טעם ההלכה כבית הלל', דף ???).

מברך על היום, ואחר כך מברך על היין:

משום⁴ שקדושת השבת קודמת להבאת היין על השולחן⁵.

מברך על היין, ואחר כך מברך על היום:

משום שברכת היין תדירה יותר מקידוש⁸.

בבלי נא: ירושלמי ה"ב - עט:

ב מוזגין את הכוס: היינו כוס של קידוש^א, או יין שלפני הסעודה⁹.

ובית הלל: וכן הלכה¹⁰ (עיין ב'שער העיונים',

בענין 'טעם ההלכה כבית הלל', דף ???).

לפני שמקדש.

שער התלמוד

ובית הלל אומרים: בית הלל חולקים על בית שמאי, משום שסוברים שמותר להשתמש בכלי שנטמא מאחוריו¹³.
לפי הרמב"ם¹⁴: בית הלל חולקים על בית שמאי, משום שסוברים שרק משקה שנטמא מאב הטומאה

בבלי נא, ירושלמי ה"ג - פא:

ג מקנה ידיו במפה: מנטילת מים ראשונים¹⁶, ומלכלוך ידיו מתבשילי הסעודה¹⁷.
ובית הלל: וכן הלכה¹⁸ (עיין בשער העיונים בענין 'טעם ההלכה כבית הלל', דף ???).

מקורות

1. רבינו נתן אב הישיבה. 2. תוספתא (פ"ה הכ"ח), גמ' (נב:).
3. רמב"ם (הל' שבת פכ"ט הכ"ד), טור ושו"ע (אורח סי' רצו סי"א).
4. תוספתא (פ"ה הכ"ח), בבלי (נא:), פסחים קיד, סוכה גו, ירושלמי (ה"א - עז:).
5. רש"י (נא: ד"ה ועדיין). 6. גמ' (נב:).
7. תוספתא (פ"ה הכ"ח), גמ' (נא:), רמב"ם (הל' שבת פכ"ט ה"ז), טור ושו"ע (אורח סי' רע"א סי"ז).
8. גמ' (נב:), ועי' זבחים צ"א. 9. רש"י (נא: ד"ה ואחר כך מוחגין). ועי' בתפא"י (בענין אות ב).
10. גמ' (נב:).
11. רמב"ם (הל' שבת פכ"ט ה"ז), טור ושו"ע (אורח סי' רע"א סי"ב).
12. רא"ש (הר"ד בטור אורח סי' רע"א סי"ב), רמ"א (שם).
13. גמ' (נב:).
14. רמב"ם (הל' שאר אבות הטומאה פ"ז ה"ב), ועי' בראב"ד ובכס"מ (שם).
15. תוספתא (פ"ה הכ"ח), בבלי (נב:), ירושלמי (ה"ב - פ).
16. רש"י (נא: ד"ה ומקנה).
17. רש"י (נא: ד"ה ומניחה). 18. גמ' (נב:).
19. ירושלמי (ה"ג - פא:).
20. ירושלמי (ה"ג - פב:).

הערות

א. עי' בתיו"ט בביאור דברי הרע"ב. **ב.** רמב"ם (פיה"מ). או 'מגבת' (רבינו נתן אב הישיבה). **ג.** לדעת בית שמאי אין חשש שמא השולחן טמא, כיון שאסור להשתמש בשולחן שהוא שני לטומאה, גזירה משום אוכלי תרומה, שהשולחן יפסול את התרומה (גמ' נב:). **ד.** פילו בלע"ז כסת היינו מה שהוא יושב עליו, או שנתנו תחת ראשו (ערוך ערך כר הראשון, תוס' ע"ז סה. ד"ה ה"ג, ב"מ ע"ז: ד"ה כסות), אמנם עי' ברמב"ם (פיה"מ כלים פט"ז מ"ד). **ה.** אבל בלי משקין, הכסת אינו מטמא לא את המפה ולא את ידיו, משום שכלי שאינו אב הטומאה, אינו מטמא לא את האדם ולא את הכלים (גמ' נב: רש"י שם ד"ה אין כלי). **ו.** יש גורסים 'אף על הכסת' ולכאורה אין זה טעות סופר, אלא הוא גירסת הירושלמי, שהירושלמי (ה"ג - פא:) סובר שיכול להניח את המפה על השולחן, משום שהשולחן אינו מקבל טומאה (כגון שולחן של שיש או של פרקים). **ז.** לדעת בית הלל מותר להשתמש בשולחן שהוא שני לטומאה, ואין חוששים לאוכלי תרומה (שהשולחן שהוא שני יפסול את התרומה), משום שאוכלי תרומה זריזים הם (גמ' נב:). ועי' בהן עשיר (במשנה הקודמת) שמחלק בין חשש טומאת ידים, לבין חשש טומאת מפה ושולחן. **ח.** אבל בלי משקין, השולחן אינו מטמא את האוכל, משום שהשולחן הוא שני לטומאה, ושני אינו עושה שלישי לטומאה בחולין (גמ' נב:). **ט.** מוטב שיטמא את ידיו, כיון שמדאורייתא אין טומאה לידיים, אלא אם כן טמא כל גופו (תוס' הרא"ש נב: ד"ה ומוטב), ולא יטמא את המאכל, כיון שיש טומאת מאכל מדאורייתא (גמ' שם, תוספתא פ"ה הכ"ח, ועי' ברשי שם ד"ה ואפילו הכי, ובתוס' שם ד"ה דבר). **י.** קדושת השבת מתחילה מעת שמקבל עליו את השבת (משום שתוספת שבת היא דאורייתא (תוס' הרא"ש נא: ד"ה וכבר), או מצאת הכוכבים (רש"י שם). **יא.** רי"ף (לח: מדה"ר), רמב"ם (פיה"מ). לשון רבינו נתן אב הישיבה: 'כוס של ברכה'.

רע"ב

ד בית שמאי אומרים מכבדין את הבית. מקום שאלו שם, מכבדים אותו משירי אוכלים שנתפררו עליו, ואח"כ נוטלים לידים, מים אחרונים. דפעמים שהשמש עם הארץ ומניח הפירורים שיש בהם

ד בית שמאי אומרים, מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים. ובית הלל אומרים, נוטלין לידים ואחר כך מכבדין את הבית:

ה בית שמאי אומרים, נר ומזון ובשמים והבדלה. ובית הלל אומרים, נר ובשמים ומזון והבדלה.

כזית, ואם אהה אומר נוטלים לידים תחלה, נמצא אהה מפסיד את האוכלים, שמים אחרונים נתזים עליהם וגמאסים. וזית הלל סברי אסור להשתמש בשמש עם הארץ, ושמש תלמיד חכם אינו מניח פירורים שיש בהן כזית אלא מסיר אותם, ואם נתזים המים על גבי פירורים שאין בהם כזית אין בכך כלום, דפירורים שאין בהם כזית מותר לאבדן ציד. והלכה כבית שמאי כזה, שמותר להשתמש בשמש עם הארץ:

ה נר ומזון. מי שאלל בשבת צמנחה ומשכה לו ועדיין לא גמר סעודתו ואין לו יין אלא שיעור [כוס] אחד, בית שמאי אומרים נר ומזון צמנים והבדלה, דכולי עלמא הבדלה צוף, דאפוקי יומא מאחרין ליה כי היכי דלא ליהוי עליה כמשאוי, לא נחלקו אלא על הנר ועל הצמנים, דבית שמאי אומרים נר ומזון ואח"כ צמנים, ובית הלל אומרים נר וצמנים כי הדדי, דברכות שאנו יכולים לעשותם דלא מיחזי כמשאוי כגון נר וצמנים, מקדמין להו לברכת המזון^א:

שער המשנה

משנה ד

בית שמאי אומרים:

אחר הסעודה, מכבדין (ימטאטאים) את הבית (מנקים הפירורים ושירי המאכל ממקום שאכלו), ואחר כך נוטלין לידים (מים אחרונים) -

שלא יתזו מהמים על פירורים ששיעורם כזית ויפסדו (מחמת מיאוס¹),

ובית הלל אומרים:

אם רוצים נוטלין לידים,

ואחר כך מכבדין את הבית -

ואין לחוש להפסד פירורים ששיעורם כזית, משום שהשמש (שהוא תלמיד חכם) יסלקם לפני הנטילה².

משנה ה

מי שיש לו כוס אחד בלבד של יין במוצאי שבת, ורוצה להבדיל עליו, וגם לברך עליו ברכת המזון³:

בית שמאי אומרים:

מברך על הנר של הבדלה⁴,

ואחר כך מברך ברכת המזון,

ואחר כך מברך על הבשמים של הבדלה,

ואחר כך אומר הבדלה,

ובית הלל אומרים:

מברך על הנר של הבדלה,

ואחר כך מברך על הבשמים של הבדלה,

ואחר כך מברך ברכת המזון,

ואחר כך אומר הבדלה⁵.

בבלי נא, ירושלמי ה"ד - פב:
רמב"ם הל' ברכות פ"ז הי"א
טור ושו"ע או"ח סי' קפ ס"ג

ד בית שמאי: וכן הלכה⁵.

מכבדין את הבית, ואחר כך נוטלים לידים: ואין אומרים שהשמש יסלק את הפירורים, כיון שלפי בית שמאי מותר להשתמש בשמש עם הארץ (וכן הלכה⁶), ושמש עם הארץ לא יסיר את כל הפירורים ששיעורם כזית, לפיכך מכבדין את הבית תחילה.

בבלי נא, ירושלמי ה"ה - פב:
רמב"ם הל' שבת פכ"ט הכ"ד
טור ושו"ע או"ח סי' רצו ס"א, ג, סי' רצח ס"א

ה בית שמאי וכו' בית הלל: לדעת רבינו נסים גאון⁹: במשנה מדובר שגמר אכילתו בשבת, ועדיין לא ברך (אבל אסור לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה). לדעת הרמב"ם¹⁰: במשנה מדובר שהתחיל אכילתו בשבת, ולא גמר עד אחרי יציאת השבת (ומותר להמשיך לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה). לדעת התוספות¹¹: במשנה מדובר שהתחיל אכילתו במוצאי שבת, וכיון שיש לו כוס יין אחד בלבד, ואינו מצפה שיהיה לו למחר שני כוסות, מותר לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה (אבל אם יש לו שני כוסות, אחד לברכת המזון ואחד להבדלה, או אם הוא מצפה שלמחר יהיה לו שני כוסות, אסור

ואחר כך נוטלים לידים: אמנם אם נוטל את ידיו באופן שאין המים נופלים על הפירורים, אינו צריך לכבד את הבית לפני הנטילה⁷.
ואחר כך מכבדין את הבית: היינו שמנקים את הפירורים הנשארים, ששיעורם פחות מכזית, משום שמותר לאבד פירורים פחות מכזית⁸. אמנם איבודם קשה לעניות!

לאכול במוצאי שבת קודם הבדלה).

שיטה שאינה במשנה: לדעת רבי יהודה¹¹: בית שמאי ובית הלל מודים שתחילה מברך ברכת המזון, ובסוף מבדיל. ונחלקו רק בסדר ברכת הנר וברכת הבשמים.
לפי בית שמאי¹²: מברך על הנר לפני הבשמים, משום שנהנה מן האור מיד¹².
לפי בית הלל: מברך על הבשמים לפני הנר, משום שהבשמים באים לכבוד שבת (ליישוב נפשו להראות שקשה בעיניו פטירת השבת¹³, מצער סילוק הנשמה יתירה¹⁴), והאור הוא ענין חול (שברכתו מורה שהוא חול¹⁵). **וכן הלכה¹⁶** (עייין

הערות

א. עי' בתיו"ט בביאור דברי הרע"ב. ג. לדעת רבי אושעיא (נב): במשנה זו דברי בית שמאי ובית הלל מוחלפים. ג. סוף פ' בלע"ז. ד. לדעת הגר"א (אמרי נועם נב: ד"ה אבל) בית הלל מודים שעדיף לכבד תחילה. ה. לדעת בית הלל אסור להשתמש בשמש שהוא עם הארץ (גמ' נב:). ו. לפי רבי יוחנן יתכן שגורסים: 'דברי רבי מאיר' (תוס' פסחים קג. ד"ה ואמר). ז. גמ' (חולין קה:). תוס' (נב: ד"ה פירורין), שו"ע (אורח סי' קפ ס"ד). לפי המג"א (שם סק"ג) ומשמעות הגר"א (אמרי נועם נב: ד"ה תוס') מותר להשליכם למים, אבל אסור לדרוס עליהם. ח. תוס' (נב: ד"ה מניחו, פסחים קב: ד"ה מניחו), תוס' הרא"ש (נב: ד"ה ואם). ועי' בתוס' (שם) שכתבו תירוצ' נוסף, שמניעת אכילה קודם הבדלה היא רק מידת חסידות. ט. הירושלמי (ה"ה - פב:): מחליף שיטת בית שמאי ובית הלל.

מקורות

1. תוספתא (פ"ה הכ"ט), בבלי (נב:), ירושלמי (ה"ד - פב:). רש"י (נב: ד"ה מפסיד).
2. תוספתא (פ"ה הכ"ט), בבלי (נב:), ירושלמי (ה"ד - פב:).
3. תוספתא (פ"ה הל"ב), ירושלמי (ה"א - עח:). רי"ף (לח: מדה"ר), רש"י (נא: ד"ה נר), רמב"ם (פיה"מ).
4. ביאור המחלוקת, עי' רבינו יונה (לח: מדה"ר ד"ה מתני' השני).
5. גמ' (נב:). רי"ף (לח: מדה"ר), רמב"ם (פיה"מ, הל' ברכות פ"ז הי"א), טור ושו"ע (אורח סי' קפ ס"ג).
6. גמ' (נב:). רי"ף (לח: מדה"ר), רמב"ם (פיה"מ), טור ושו"ע (אורח סי' קפ ס"ג).
7. רבינו יונה (לח: מדה"ר ד"ה מתני' הראשון), שו"ע (אורח סי' קפ ס"ג).
8. גמ' (נב:). רמב"ם (הל' ברכות פ"ז הי"א), טור ושו"ע (אורח סי' קפ ס"ג).
9. אמנם עי' בגמ' (שבת קמג:). בתוס' (שם) ד"ה פירורין, מנחות נח: ד"ה ואיכא ובתוס' הרא"ש (נב: ד"ה פירורין).
10. רבינו ניסים גאון (הוד"ר בתוס' פסחים קב: ד"ה מניחו, קה: ד"ה שמע הראשון, ובתוס' הרא"ש נב: ד"ה ואם).
11. רבי יהודה (בבלי נב: ע"א וע"ב, אב הישיבה, רמב"ם (פיה"מ)).
12. ריטב"א (נב: ד"ה לא נחלקו).
13. ר"ש סיריליאנו (ה"ה - פב:).
14. ריטב"א (נב: ד"ה לא נחלקו).
15. ר"ש סיריליאנו (ה"א - עט:).
16. רבי יוחנן ורבא (בבלי נב:), ירושלמי (ה"ה - פב:). רי"ף (לט: מדה"ר), רמב"ם (הל' שבת פכ"ט הכ"ד), טור ושו"ע (אורח סי' רצו ס"א).

רע"ב

בית שמאי אומרים
שברא מאור האש.
שברא דמשמע לשעצר ולא
נורא דמשמע להצא. מאור
האש ולא מאורי האש, דחדא
נהורא איכא צנורא: ובית
הדא אומרים בורא. נמי
משמע לשעצר: מאורי
האש. שהרצה גוונים יש
בשלהבת, אדומה לבנה וירקרוקת:

ך לא עץ הנר ולא עץ הבשמים ש' עובדי כוכבים. נר משום דלא שנת, שהעוזה כוכבים עשה מלאכה לאורו, וקיימא לן (נב:) אור שלא שנת אין מצרכין עליו הואיל ונעזזה צו עצירה. ובשמים של עובדי כוכבים, צבשמים שהם צבשמים שצבשמים שנת, והא דתנן צבשמים של עובדי כוכבים, מה טעם קאמר, מה טעם אין מצרכין על צבשמים של עובדי כוכבים, לפי שסחם מסכת עובדי כוכבים לעזודת כוכבים, ואין מצרכין על צבשמים של עזודת כוכבים: ולא עץ הנר ש' מתים. דלא אהעזיד לאורה אלא לכבוד צעלמא: ולא עץ בשמים ש' מתים. דלעזודי ריחא עצידי: ולא עץ נר ובשמים שלפני עזודת כוכבים. לפי שאסורין צהנא: עד שיאותו לאורו. שיהנו מאורו, ולא שיהנו ממש אלא שקרוז לו כל כך שיוכל ליהנות אס ירעה:

שער המשנה

נוסח ברכת הנר של הבדלה:

בית שמאי אומרים: 'שברא מאור' (לשון יחיד, משום שהאור אחד) 'האש',
ובית הלל אומרים: 'בורא מאורי' (לשון רבים) 'האש'.

משנה ו

בהבדלה אין מצרכין:

לא על הנר של נכרים,

ולא על הבשמים של מסיבת^א נכרים^ב - משום שסתם מסיבת נכרים מיוחדת לעבודת כוכבים^ג,

ולא על הנר שלא הדליקוהו לאורו^ד, אלא לכבוד המת^ה,

ולא על הבשמים שאין מריחים בהם^ו, אלא של (שנתנו לפני) מתים להעביר ריח רע של המת^ז,

ולא על הנר, ולא על הבשמים שנתנום לפני עבודה זרה - משום שאסורים בהנאה.

וכן בהבדלה

אין מצרכין על הנר עד שיאותו^ח (שיהנו) לאורו.

שער התלמוד

האש: משבחים את ה' על בריאת האור של ששת ימי בראשית^א, שתחילת ברייתו היה במוצאי שבת^ב.

והבדלה: לכל הדעות אומר הבדלה בסוף, משום

שמאחרים את יציאת השבת כמה שאפשר, שלא יהיה נראה כאילו שבת עליו כמשוי^ג.

שברא מאור האש וכו', בורא מאורי

שברא וכו' בורא: 'שברא' הוא לשון עבר^ד,
'בורא' הוא גם כן לשון עבר^ה.

בורא מאורי האש: וכן הלכה^ו.

שער התלמוד

במחלוקת של 'מאור' ו'מאורי'. בית שמאי סוברים שמברך על יסוד האש שה' ברא (עבר), שיש בו רק גוון אחד. ובית הלל סוברים שמברך על האש שאנו מוציאים בכל יום (הוה), שיש בו הרבה גוונים.

מאורי האש: לשון רבים, לפי רש"י¹⁰: משום שיש הרבה גוונים (אדום, לבן, וירקרקת) בשלהבת. לפי הראב"ד¹¹: משום שיש הרבה תשמישים לשלהבת (כגון: אור, חימום ובישול). לפי הגר"א¹²: המחלוקת של 'ברא' ו'בורא' תלויה

בכ"י נא: ירושלמי ה"ז - ס:

רמב"ם הל' ברכות פ"ט ה"ח-ט, הל' שבת פכ"ט הכ"ה

מור ושור"ע או"ח סי' ריו ס"ב, ה"ו, סי' רצו ס"ב, סי' רצח ס"ד, יב

ו אין מברכין לא על הנר וכו' של נכרים: או משום שהנר לא שבת¹³ ממלאכת עבירה¹⁴ (שהנכרי עשה בו מלאכה בשבת).

ולא על הנר וכו' של מתים: דווקא מת שהיו מוציאים לפניו את הנר אפילו אם היה יום, אם הוציאו לפניו את הנר בלילה, אין מברכים עליו. אבל

מת שמוציאים לפניו את הנר רק בלילה, מברכים עליו, משום שנדלק לאורו¹⁵. **שיאותו לאורו:** כדי שיכיר בין מטבע למטבע, וכן הלכה¹⁶.

ונוהגים להסתכל בכפות הידים ובציפורנים¹⁷ של יד ימין¹⁷. יש לראות בצפרני יד ימין וכו' ויש לכפוף

שער הדרשות

ו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו: שנאמר¹⁸: **"וירא אלהים את האור כי טוב, [ורק אחר כך] ויבדל"**¹⁹.

מקורות

1. רש"י (נג: ד"ה כל), 2. גמ' (נג), 3. רש"י (נג: ד"ה בשמים), 4. גמ' (נג), 5. גמ' (נג), 6. רש"י (נג: ד"ה דברא), 7. גמ' (פסחים נג: נד), 8. גמ' (נג), 9. רמב"ם (הל' שבת פכ"ט הכ"ד), טור ושור"ע (אורח סי' רחצ ס"א), 10. רש"י (נג: ד"ה הרבה מאורות), 11. ראב"ד (הוריד בריטבי"א נב: ד"ה כי פליגי), 12. גר"א (שני"א, חידושים על המשנה, אמרי נועם נב: ד"ה בברא), 13. סתמא דגמ' (נג:), רמב"ם (פיה"מ), רי"ף (לט: מדה"ד), תוס' הרא"ש (נג: ד"ה סתם), גר"א (שני"א), 14. רש"י (נג: ד"ה משום), 15. גמ' (נג), רי"ף (לט: מדה"ד), טור ושור"ע (אורח סי' רחצ ס"ב), 16. רי"ף (לט: מדה"ד), רמב"ם (הל' שבת פכ"ט הכ"ה), תוס' הרא"ש (נג: ד"ה ורבא), טור ושור"ע (אורח סי' רחצ ס"ד), אמנם הבעל המאור (לט: מדה"ד ד"ה אין חולק), 17. רמ"א (אורח סי' רחצ ס"ג), אליה רבה וזוטא, שור"ע הרב וערוך השולחן (שם), 18. בראשית (א ד), 19. ירושלמי (ה"ז - פד:).

הערות

- א. גמ' (נג:). והיינו שמתאספים לאכילה ולסעודה (רש"י שם ד"ה במסבת).
- ב. 'לפי שהמלכיות מקפידים אם יזכירו שם גוי בספרינו במקום שאינו לכבוד, על כן הסירו מלת גוי, וכתבו במקומו לעובדי ע"ז' (בי"ח חר"מ סי' רמט ס"ב).
- ג. גמ' (נג:), רמב"ם (הל' שבת פכ"ט הכ"ה), תוס' הרא"ש (נג: ד"ה סתם). והוא כמבואר בסיפא 'אין מברכין וכו' לא על הנר ולא על הבשמים שלפני עבודה זרה' (ר' חנינא מסורא שם).
- ד. עי' בהון עשיר בביאור מה שאין מתירים את הנר מטעם ששלהבת עבודה זרה מותרת בהנאה. ה. גירסת רב, אבל שמואל גורס 'שיעו'תו' (ירושלמי ה"ז - פד:).
- ו. רב יוסף (נג:), ומביא ראייה ש'בורא' הוא לשון עבר מהנ"ך (ישעיה מב ה, מה ז, עמוס ד יג). [וכן הוא לשון הנ"ך (ישעיה מ כח, מג טו, מה יח, נו יט)]. לפי תוס' (שם ד"ה בברא) אע"פ ש'ברא' ו'בורא' לשון עבר, בית הלל נקטו לשון הכתוב "בורא" (ישעיה מ כח, מב ה, מג טו, מה ז, יח, נו יט, עמוס ד יג).
- ז. [אלא שגם "ברא" הוא לשון הפסוק (בראשית א א, כו, ב ג, דברים ד לב, שמואל ב יב יז, ישעיה ד ה, מ כו, ירמיה לא כא), ויתכן שזה היה מקורם של בית שמאי]. לפי תוס' הרא"ש (נג: ד"ה בברא) 'כל חד מינייהו [מהתנאים] נקט לשון שהוא רגיל בו'.
- ז. עי' בלשון רש"י (נג: ד"ה משום) שפירש שהיינו שעשה 'מלאכה לאורו' (משמע אפילו אם הודלקה בערב שבת), אמנם עי' בלשון רש"י (נג: ד"ה למי'ש) שפירש שהמלאכה היא ש'הודלקה בשבת' (משמע דווקא אם הודלקה בשבת). והגר"א (אמרי נועם נב: ד"ה רש"י) גורס ברש"י 'מלאכה באורו' (במקום 'מלאכה לאורו').
- ח. תוס' הרא"ש (נג: ד"ה ורבא), טור ושור"ע (אורח סי' רחצ ס"ג), לשון רבינו נתן אב הישיבה: 'עד שיהנה לאורו, ויכול להבדיל בין דבר לדבר, כמו שמבדיל בין הצפורן לגוף אם פשט ידו, ועי' באוצר הגאונים (ברכות חלק התשובות דף 126).

רע"ב

ז שיתעבד המזון
שבמעיו. כל זמן שאינו
רענ מחמת אותה האכילה,
הוא סימן שלא נתעכל
המזון. ודוקא בשכח אמרי
צית הלל דאינו חוזר, אבל
במזיד דברי הכל יחזור
למקומו ויברך:
ח מברך על היין
ואחר כך מברך על
המזון. שאין ברכת המזון
טעונה כוס. וצ"ה סברי ברכת המזון טעונה כוס:

ז מי ששכח וישכח ולא ברך, בית שמאי אומרים, יחזור
למקומו ויברך. ובית הלל אומרים, יברך במקום ששכח.
עד אימתי הוא מברך, עד כדי שיתעבד המזון שבמעיו:
ח בא להם יין לאחר המזון ואין שם אלא אותו הכוס,
בית שמאי אומרים, מברך על היין ואחר כך מברך על
המזון. ובית הלל אומרים, מברך על המזון ואחר כך
מברך על היין.

שער המשנה

משנה ז

מי ששכח, וישכח (בשוגג) ולא ברך ברכת המזון,
ואחר שיקר ממקום סעודתו נזכר שלא ברך,
בית שמאי אומרים: יחזור למקומו (מקום סעודתו) ויברך,
ובית הלל אומרים: אם רוצה יברך במקום ששכח.
עד אימתי הוא (מי שאכל) מברך?
עד כדי שיתעבד (נטחן¹) המזון שבמעיו.

משנה ח

אם לא היה להם יין בתוך הסעודה, ובא להם יין רק לאחר המזון (לאחר שגמרו את הסעודה,
ולפני ברכת המזון), ורוצה לשתות היין,
ואין שם אלא אותו הכוס של יין,
בית שמאי אומרים: אם רצה² מברך על היין ('בורא פרי הגפן') ושותהו, ואחר כך מברך
על המזון (ברכת המזון).
ובית הלל אומרים: מברך על המזון (ברכת המזון), ואחר כך מברך על היין ('בורא פרי
הגפן') ושותהו - משום שברכת המזון טעונה כוס.

שער התלמוד

האצבעות לתוך היד, שאז רואה הצפרנים עם הכפות בבת אחת, ולא יראה פני האצבעות שבפנים³.
אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו: היינו עד שעומד קרוב לאור הנר ויכול להנות ממנו⁴. או אפילו אם הוא עומד רחוק מאור הנר, יכול לברך אם יש אדם העומד סמוך לנר ויכול להנות ממנו⁵.

בבלי נא; ירושלמי ה"ז - פד:
 רמב"ם הל' ברכות פ"ב ה"ד, פ"ד ה"א
 טור ושו"ע או"ח סי' קפד ס"א, ה

ז שכת: בית הלל מודים⁶, שאם עקר ממקום סעודתו במזיד², חייב לחזור למקום סעודתו ולברך ברכת המזון³.
בית שמאי וכו', ובית הלל: להלכה: יש פוסקים כבית שמאי⁷, ויש פוסקים כבית הלל⁸.
יברך במקום שנוכר: בית הלל מודים שמצוה מן המובחר לחזור למקום אכילתו, אלא שלא הטריחוהו לחזור⁹, ועיין ב'שער העיונים'

בענין 'להחמיר על עצמו משום מדת חסידות', דף ???
עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו: לדעת רבי יוחנן¹⁰: שיעור עיכול באכילה מרובה: כל זמן שאינו רעב, וכן הלכה¹¹. ושיעור עיכול באכילה מועטת (שנשאר רעב אחר גמר אכילתו): כדי הילוך ארבע מיל¹².
 לדעת ריש לקיש¹³: לפירוש רש"י¹⁴: שיעור

הערות

א. מלשון הטור והשו"ע (או"ח סי' רחצ ס"ד) 'ויוכל' משמע שאינו צריך להנות ממנו, אמנם לשון הרמב"ם (פיה"מ) 'עד שיהנה בו'.
 ב. לפי ההון עשיר אפילו אם הוא טועה וסבור שמותר לילך ממקום אכילתו לפני שמברך, אינו נקרא שוכח, ומודים בית הלל שצריך לחזור למקום סעודתו. ג. אבל אם עד שלא יחזור למקומו יתעכל המזון שבמעיו, יברך במקומו (מג"א סי' קפד סק"ב). ד. לפי רוב השיטות (הסוברים שמהלך מיל הוא 18 דקות) היינו 72 דקות, אבל לפי שיטת הגר"א (הסובר שמהלך מיל הוא 22.5 דקות) היינו 90 דקות, ולפי שיטת הרמב"ם (הסובר שמהלך מיל הוא 24 דקות) היינו 96 דקות. (עי' ב'שער העיונים' בענין 'זמני היום', דף ???).

מקורות

1. רמב"ם (פיה"מ). 2. רש"י (נב: ד"ה מאי לאו). 3. רמ"א (או"ח סי' רחצ ס"ג) ע"פ זוהר (בראשית כ: ויקהל רח:). 4. רבא, עולא וחזקיה (בבלי נג:). רב יהודה בשם שמואל, רבי יוחנן, רב חנינא ורבי זעירא (ירושלמי ה"ז - פד:). 5. רב יהודה אמר רב ורב אשי (בבלי נג:). רבי אושעיא (ירושלמי ה"ז - פד:). 6. גמ' (נג:). רי"ף (מ: מדה"ד), רמב"ם (פיה"מ, הל' ברכות פ"ד ה"א), טור ושו"ע (או"ח סי' קפד ס"ב). 7. סדר רב עמרם גאון (דיני ק"ש וברכותיה ד"ה תנינא), משמעות הרא"ש (פ"ח סי' ה), טור (או"ח סי' קפד ס"א), ט"ז (שם סק"א, עיי"ש שזה דווקא שלא בשעת הדחק), משנה ברורה (שם סק"ז). 8. רמב"ם (הל' ברכות פ"ד ה"א), רבינו יונה (מ: מדה"ד ד"ה ולענין 'מקצת הגאונים ורב שמואל בן חפני ז"ל פסקו הלכה כבית שמאי וכו', ואין זה נראה, וכן פירש הביי או"ח סי' קפד ס"א ד"ה מי שאכל). אמנם 9. תוס' ותוס' הרא"ש (נב: ד"ה בבוליה), רא"ש (פ"ח סי' ה). 10. בבלי (נג:). ירושלמי (ה"ז - פה:). 11. רי"ף (מ: מדה"ד), רמב"ם (פיה"מ), תוס' הרא"ש (נג: ד"ה הא), טור ושו"ע (או"ח סי' קפד ס"ה). 12. אבודרהם (ברכת הלחם בסופו), דרכי משה (או"ח סי' קפד ס"א), משנה ברורה (שם סק"ב). 13. גמ' (נג:). 14. רש"י (נג: ד"ה אכילה מרובה).

**עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר יִשְׂרָאֵל הַמְּבָרֵךְ. וְאֵין עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר
הַפּוֹתֵי הַמְּבָרֵךְ, עַד שְׂשֻׁמַּע פֶּל הַבֶּרֶכָה:**

עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר יִשְׂרָאֵל
הַמְּבָרֵךְ. וְאֵין עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר
הַפּוֹתֵי הַמְּבָרֵךְ, עַד שְׂשֻׁמַּע פֶּל הַבֶּרֶכָה:
הַזֶּכֶה, דַּמְסַמָּא לְשִׁמְס

צ"ח: אלא אם כן שמע כל הברכה. שמא צ"ח להר גריזים:

שער המשנה

הקדמה:

כותים: נכרים שהושיב סנהריב בשומרון ונתגיירו ונעשו שומרי מצות¹, ולאחר זמן חזרו לסורם לעבוד דמות יונה בהר גריזים².

הלכה: בזמן הזה כותים דינם כנכרים גמורים³.

עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר יִשְׂרָאֵל הַמְּבָרֵךְ, ואפילו אם שמע רק את סוף הברכה⁴.

וְאֵין עוֹנִין אַמֵּן אַחֵר הַפּוֹתֵי הַמְּבָרֵךְ, עַד שְׂשֻׁמַּע אֶת כָּל הַבֶּרֶכָה - שמא הכותי בירך להר גריזים⁵.

שער התלמוד

עיכול באכילה מרובה: כדי הילוך ארבע מיל, לפירוש התוספות⁷: שיעור עיכול באכילה מועטת: ושיעור עיכול באכילה מועטת: כל זמן שהוא צמא מחמת אכילתו⁶. כדי הילוך ארבע מיל, ושיעור עיכול באכילה מרובה: כל זמן שהוא צמא.

בבלי נא: ירושלמי ה"ח - פא.

רמב"ם הל' ברכות פ"א הי"ג, פ"ז הי"ד

טור ושו"ע או"ח סי' קעד ס"ג, סי' רטו ס"ב

ח בית שמאי אומרים, מברך על היין ואחר כך מברך על המזון: משום שלשיטתם ברכת המזון אינה טעונה כוס⁸.

או שחששו שמא ישכח לברך על היין לפני ששותהו, משום שברכתו קטנה⁸.

בית שמאי וכו' ובית הלל: ביאור המחלוקת לפי הרשב"א⁹: לדעת בית שמאי חייב לברך על היין תחילה, משום שחייב ברכת המזון חל רק

אחר שאכל וגם שתה, ולדעת בית הלל חייב לברך על המזון תחילה, משום שמותר לברך ברכת המזון גם על אכילה בלבד.

מברך על המזון, ואחר כך מברך על היין: וכן הלכה¹⁰ (עיין ב'שער העיונים' בענין 'טעם ההלכה כבית הלל', דף ???).

ואפילו לפי השיטות¹¹ שברכת המזון אינה טעונה כוס¹², מכל מקום מצוה מן המובחר לברך על הכוס¹³.

שער התלמוד

עונין אמן אחר ישראל המברך: אבל השומע וואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע יוצא בברכת המברך רק אם שמע את כל הברכה¹⁴. כל הברכה: וכן עונים אמן אחר ברכת נכרי².

הערות

א. תני רבי חייא (נב). לפי תנא אחר (שם) בית שמאי סוברים שברכת המזון טעונה כוס, ומה שאמרו שמברך על היין תחילה, היינו שרק טועם מן היין (עיי"ש). ב. תוספתא (פיה הכיב), ירושלמי (ה"ח - פה:), רבינו יונה (מ. מדה"ר ד"ה כל זמן, תוס' הרא"ש (נג: ד"ה אין), טור (א"ח סי' רטו סיב), והיינו אפילו אם שמע רק את מקצת הברכה (רמ"א שם), ועי' בגר"א (שם).

מקורות

1. מלכים (כ' יז כד-מא), רמב"ם (פיה"מ פ"ח ה"ח). 2. גמ' (חולין ו.). 3. רב אמי ורב אסי (בבלי חולין ו.), רבי (ירושלמי ה"א - עג:), רי"ף (לה. מדה"ר), רמב"ם (פיה"מ נדה פ"ד מ"א, הל' שאר אבות הטומאה פ"ב ה"י), שו"ע (א"ח סי' קצט סיב), טור ושו"ע (יו"ד סי' ב סיח). 4. גמ' (נג:). 5. רש"י (נא: ד"ה ענין). 6. שיטת חכמים (ירושלמי ה"ז - פה), אמנם בפירוש הגר"ק מוחקין. 7. רבינו חננאל (הו"ד בתוס' הרא"ש נג: ד"ה הא), תוס' (שם ד"ה באכילה), תוס' הרא"ש (שם ד"ה הא). 8. ירושלמי (ה"ח - פא.). 9. שו"ת 11. עי' בהגהות מיימוניות (הל' ברכות פ"ז אות ס), טור ושו"ע (א"ח סי' קפב ס"א), משנה ברורה (שם סק"ד, טו-טז). 12. 13. רמ"א (א"ח סי' קפב ס"א). 14. בבלי (נג:), ירושלמי (ה"ח - פא.).

